

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ НАМІСНИКА ГАЛИЧИНИ МІХАЛА БОБЖИНСЬКОГО НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТИ «ДІЛО»

Розглянуто діяльність намісника Галичини Міхала Бобжинського (1908–1913), спрямовану на налагодження складних українсько-польських відносин. Відзначено, що в історіографії склався достатньо котраверсійний образ намісника. Його реформаторська політика наштовхнулася на спротив Костелу та правих сил. Неприхильно ставився до намісника й орган народно-демократичних сил Галичини – українська газета «Діло». На шпальтах газети не бракувало критичних публікацій на адресу М. Бобжинського.

Ключові слова: М. Бобжинський; намісник Галичини; українсько-польські відносини; «Діло».

Дослідження проблемних питань польсько-українських відносин, що сформувалися на початку ХХ ст. в Галичині, в останній час перебуває в полі зору багатьох науковців Польщі та України [2–10]. Це позитивно впливає на їх об'єктивне висвітлення в наукових розвідках.

Джерельною базою для написання статті стали матеріали газети «Діло». Важливе місце відведено спогадам М. Бобжинського, які було написано відразу після його відставки з посади намісника Галичини та згідно з його заповітом надруковано в 1957 р. [11].

Після «весни народів», незважаючи на шалений опір польської панівної адміністрації Галичини та неадекватну позицію до різних ситуацій офіційного Відня, український національний рух, спираючись на конституційні принципи національної рівноправності народів, здобував для українців дедалі більше прав та свобод. Однією з головних проблем на початку ХХ ст. в Галичині було розв'язання питання зміни виборчого законодавства. Навколо нього точились словесні баталії серед польсько-українського політичного провуду як у стінах Галицького сейму, так і австрійського парламенту, а також на сторінках

громадсько-політичних часописів двох таборів, публічних зібраннях, конференціях, з'їздах, вічах тощо. Складовою національно-визвольного руху українського населення регіону була боротьба за народну освіту. На багатолюдних зборах дедалі рішучіше лунали вимоги ліквідувати дискримінацію українців у галузі освіти, дати українцям можливість реалізувати право на власний університет.

Польський політичний провід намагався різними постановами крайового сейму, законами (як-то: про урядову мову в адміністраціях краю, про поширення компетенції Крайової шкільної ради тощо) забезпечувати «польський характер» відносин у Галичині [12, с. 51]. Отримавши міцні позиції в сеймовому та парламентському представництвах, польські діячі зі Східної Галичини вперто відстоювали status quo, наголошуючи, що наміснику нічого не залишається, як цілковито усуватися від будь-якого впливу в політичних питаннях на делегацію у Відні, так і на репрезентацію в крайовому сеймі [1, с. 97].

Міхал Бобжинський, який після загибелі Анджея Потоцького обійняв у 1908 р. посаду намісника, опинився перед нелегкою дилемою: прислухатися до закликів подоляків та

ендеків і запровадити в Східній Галичині надзвичайний стан або ж здійснити спробу нормалізувати українсько-польські відносини, не вдаючись до силових методів. «Номінація вже з початку зустрілася з недовірою від українців як і поляків. Перші пам'ятали його ще добре з часів віцепрезидентури в Краєвій раді шкільній; другі – не знаємо з яких причин – уважали його прихильником українців...» [18, с. 2].

На посаді намісника М. Бобжинський намагався провадити політику українсько-польського замирення. Характерною в цьому контексті є інавгураційна промова намісника, виголошена польською й українською мовами. «Високий сейм! Номінований ласкою найяснішого Пана намісником Галичини, приймаю владу з сильним бажанням збереження в регіоні громадського спокою, дотримання законів і поваги до влади. Є вдячним суспільству, яке зрозумівши і відчувши загрозу становища, зумовленого трагічною загибеллю мого попередника, ... зобов'язує мене в цій ситуації зберегти спокій. ... Не потребую використовувати крайніх заходів. Де є загроза порядку, достатньо направлення урядника намісництва, розгляду скарг. ... Налаштований утримати публічний порядок, не можу однак кожного гіркого, знаного прояву публічного життя в нашому суспільстві, кожного зібрання під відкритим небом, кожного походу чи знання, впорядкованих хоч би через радикальне угруповання чи об'єднання, були в межах приписів, брати за загрозу того порядку і проти нього апарат влади мобілізувати. ... Чим більше маємо публічної свободи, тим далі від мене є думка їх обмежувати, тим більше мушу дбати про те, тим більше повинно дбати саме суспільство, аби кожен орган публічної влади, сповнював своє тяжке завдання, знайшов у них розуміння. ... Зважаючись однак до репресивних засобів на випадок крайньої необхідності, віддаю собі відповідь тому, що для дотримання громадського спокою інших засобів не було. ... Йдеться тут перш за все про існування адміністративного апарату, який у нашому краї чисельно, а частково і якісно

не відповідає великим, давно бажаним теперішнім помислам діючої адміністрації. Приймаючи владу, отримав запевнення, що центральний уряд в тому напрямку не пожаліє ані допомоги, ані коштів. ... Часи і стосунки, в яких намісник сам міг всіма справами і всіма урядниками особисто керувати, минули. ... В міру як адміністративний апарат буде покращуватися, краще також буде усувати з нього формалізм і бюрократизм, надихати його тою ініціативою в піднятті й вирішенні справ, чого йому ще бракує. Кроки започатковані мною в тому напрямку кроки переконали мене, що на добру волю і краще бажання урядників можу розраховувати. ... Нещастя є таке велике, що всякі сили правительства, краю і цілої суспільності повинні ся злучити в цілі його поборовання. Здаючи собі з того справу, запросиваєм всі тоті чинники, котрі би могли допомогти до діла і утворилем Комітет ратунковий начальний, до котрого ввійшли побіч представителі правительства, також репрезентанти Відділу крайового і головних Товариств рільничих польських і русинських...» [14, с. 186].

Із приходом до керівництва Галичиною М. Бобжинського починається новий, більш поміркований із боку певної частини польської політичної еліти період відносин між двома народами. М. Бобжинський – чи не єдиний, хто обійняв посаду намісника з чітко сформованою програмою дій [13, с. 136]. Польсько-мовна преса нещадно критикувала намісника. У свою чергу, у газеті «Діло» публікувалися статті, у яких висловлювалося достатньо скептичне ставлення до заяв намісника та намагань примирити два народи. «Або візьмімо шкільні справи. Пан намісник як президент кураєвої ради шкільної не повинен би не знати, що по селах східної Галичини українську більшість позбавляють шкіл на користь польської меншості! І при тому всьому він дипломатично говорить, що час почати дискусію про важку проблему шкіл для національних меншин. Так, про школи для української національної меншини по містах почнеться дискусія, результат якої, при ук-

раїнсько-ненависному настрої всіх польських кіл та україноїдній тактиці всіх польських властей не залишається ніяких сумнівів, – а тим часом без дискусії провадитиметься полонізація українських шкіл в селах східної Галичини» [19, с. 1].

На початку XXI ст., перед обличчям розвитку масових демократичних течій та стрімкого зростання українського руху східно-галицькі консерватори змушені були визнати необхідність бодай незначних змін. «Якщо представники краківської консервативної школи (М. Бобжинський, В. Коритовський) бачили розв'язання проблеми на шляху компромісів з українськими народовцями, то вихідці зі Східної Галичини чи ті, хто перебував під впливом східно-галицької шляхти (А. Голуховський, Л. Півінський, Альфред Потоцький, Анджей Потоцький), намагалися стримати національний розвиток українців, представляли останніх у Відні антидержавним москвофільським чинником, а на практиці нерідко толерували русофілів» [1, с. 99].

У підтримці москвофілів (русофілів) час від часу був звинувачений і М. Бобжинський. «Виправданням адміністрації, а не констатацією фактичного стану, є також заява намісника в справі москвофільства. Ексцеленція Бобжинський констатує, що наш народ не є частиною народу російського, заявляє, що супроти російської пропаганди не може бути пасивним і байдужим, і ще додає, що жоден намісник не може бути пасивним і байдужим у тій справі, – а тим часом в дійсності продовжує на цій лінії москвофільську політику графа Потоцького. Коли статuti українських товариств відкидаються за термін *український*, то статuti товариств москвофільських, написані по-російськи, з термінологією *руський* без перешкоди затверджуються» [19, с. 1].

«Якщо представники правих сил вбачали в політиці М. Бобжинського щодо українців задачу інтересів польської спільноти, то значно пізніше йшлося про те аби використати зовнішні відмінності, що поділяли той рух і опираючись на одну з течій, та з її допомогою подолати протилежну. Йшлося про вибір

партнера, а точніше, визначитися яка з українських течій представляла найменшу загрозу для панування польської шляхти. Українські націоналісти з метою отримання більшого впливу на селян мали рахуватися з їх інтересами і виступали проти поміщиків, висували гасло парцеляції маєтків. Царськофільський (русофільський) напрямок вбив шляхту своїм консерватизмом. З іншого боку, інтереси австрійської держави схилили Відень до здійснення тиску на Галичину, аби подолати царофілів, взаємодіяти виключно з націоналістичним напрямком. Конкретно за правління Бобжинського австрійська політика мала на меті наближення до себе українців і встановлення польсько-української угоди напередодні все більшої перспективи війни з Росією. Серед польської буржуазії ці концепції мали своїх прихильників. ... Позиція щодо українців була одним із головних питань, яке поділяло польські буржуазні партії на два табори.

Було то одним із найважчих політичних питань, які мав розв'язати Бобжинський. У цьому сенсі політика намісника Бобжинського зазнала значних труднощів і зустрічала сильний опір. ... Не підлягає найменшому сумніву, що сам Бобжинський не був налаштований якимось прихильно до українців. Особисто, наприклад, був неприхильно налаштований до творення українського університету, вважаючи, що українська наука не доросла ще до створення власного вищого навчального закладу. Найближчий співпрацівник Бобжинського, Яворський, писав, що «то є спільною політикою» [15, с. 125].

Намісник розраховував замирити дві найбільші національні громади Галичини. Він зблизився з краківськими демократами. За допомогою віденського уряду схилив на свій бік людовців. Однак напруження між двома народами в Східній Галичині невпинно наростало. «... Почесний професор львівського університету ексцеленція Міхал Бобжинський ... заявив, що видав обмеження на володіння револьверами, браунінгами і різними пістолями, що на його думку полегшить завдання влади. Що ж, як би так ще до того внести для

українського народу закон про товариства і збори, «закрити» українську пресу і замкнути всі школи для українців, то може завдання польської влади в Галичині було би на якийсь час полегшене, – поки рух не вибухнув би з тим більшою силою» [20, с. 1].

«Промовою посла Олесницького український клуб заповів австрійсько-польському режимові в Галичині боротьбу на життя і смерть... Поляки були промовою Олесницького збентежені» [21, с. 4]. «Розуміємо, яким ударом була ця промова для п. Бобжинського і польських політиків. Бо коли політик з маркою такої поміркованості й зваженості, як д-р Олесницький, вдаряє на шефа крайового уряду такою промовою, то це яскравий доказ, до якої міри посунувся режим гніту за правління Бобжинського над українським народом» [22, с. 3].

«Демократи і людовці стали союзниками станьчиків у ставленні до українського питання. ... До грудня 1912 р. М. Бобжинському та голові Польського кола, демократу Ю. Лео вдалося переконати польську опозицію погодитися на проект виборчої реформи, який передбачав для українців 26,5 % місць від загального представництва. Проти цього проекту 26 березня виступив римо-католицький єпископат» [1, с. 128, 130]. З огляду на напруження ситуації на Балканському півострові та загрозу фінансової кризи в Галичині, восени 1912 р. кабінет К. Штюрка почав стимулювати переговорний процес, унаслідок чого 17 березня 1913 р. було досягнуто польсько-українського компромісу з приводу сеймової виборчої реформи. У цей час університетська справа відійшла на другий план, оскільки український табір почав розглядати реформу

як першочергове завдання національної політики, реалізація якого сприяла в майбутньому відкриттю українського вищого навчального закладу у Львові. Через ігнорування центральними органами влади настроїв польського єпископату нову виборчу ординацію не було ухвалено. Позитивну роль у цей період відіграв галицький намісник М. Бобжинський, котрий зумів налагодити співпрацю між польською та українською сторонами, чим значно зменшив гостроту польсько-українського антагонізму в краї [16, с. 13]. Тому не дивно, що М. Бобжинський здобув серед українців прихильні відгуки за намагання утвердити засади гідності кожного громадянина, відновити віру суспільства в силу права. Згодом один із лідерів української націонал-демократії Кость Левицький писав: «Недавно померлий д-р Михайло Бобжинський заслужив собі у нас, українців, щоби його згадати незлим словом» [17].

Намісник, пов'язаний найтісніше класовими інтересами зі шляхтою, не мислив про зміну наявного стану речей. Тим не менше, М. Бобжинського не можна вважати за типового націоналіста, бракувало йому тенденцій до розпалювання національного антагонізму. Подібно до більшості консерваторів, вважав за найбільшу небезпеку розгортання революційного руху. Для мешканців Західної Галичини зв'язок між класовою та національною свідомістю українців був менш істотним, ніж для подоляків. На політику станьчиків і М. Бобжинського впливали також інтереси Австро-Угорської монархії, з якими він був пов'язаний, як, зрештою, з інтересами польської шляхти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мудрий М. Галицькі намісники в системі українсько-польських взаємин (1849–1914) / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. – Львів : ЛДУ ім. Івана Франка, 1998. – Вип. 33. – Серія історична.
2. Сінкевич Є. Г. Міхал Бобжинський: життєвий шлях та наукова діяльність (1849–1935) / Є. Г. Сінкевич // Сумська старовина : наук. журн. з історії та культури України. – Суми : СДУ, 2006. – № 20. – С. 90–95.
3. Сінкевич Є. Г. Міхал Бобжинський: суспільно-політична діяльність / Є. Г. Сінкевич // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. праць. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 5. – С. 60–63.
4. Baran A. Michał Bobrzyński (1848–1935) a mit Habsburgów / A. Baran, Z. Baran // Znak. – 1984. – R. 36. – Nr. 1. – S. 95–102.

5. Bardach J. O Michała Bobrzyńskim nad Newą, Sekwaną i Weltawą / J. Bardach // Ustrój i prawa w przeszłości dalszej i bliższej. Studia historyczne o prawie dedukowane prof. S. Grodzkiemu w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej / pod red. J. Malca, W. Urszczaka. – Kraków : Wyd. UJ, 2001. – S. 239–254.
6. Bartel W. Michał Bobrzyński (1849–1935) / W. Bartel // Spór o historyczną szkołę krakowską: Stulecie katedry historii polski Uniwersytetu Jagiellońskiego 1869–1969 / pod red. C. Bobińskiej. – Kraków : Wyd. Literackie, 1972. – S. 145–189.
7. Buszko J. Polityka Michała Bobrzyńskiego w kwestii ukraińskiej (1906–1913) / J. Buszko // Ukraińska myśl polityczna w XX wieku. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Fundację św. Włodzimierza Chrzyciela Rusi Kijowskiej w Krakowie, 1990 / pod red. M. Pułaskiego. – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. – Nr. 1088. – Prace Historyczne. – Z. 103. – Kraków, 1993. – S. 63–70.
8. Daszyk K. Idea parlamentarna a kwestia «silnego rządu» w refleksji historycznej Michała Bobrzyńskiego / K. Daszyk // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne / pod red. K. Baczkowskiego. – Kraków, 1998. – Nr. 1219. – Zesz. 125. – S. 109–128.
9. Dembiński B. Michał Bobrzyński. Próba charakterystyki człowieka i działalności / B. Dembiński // Przegląd Historyczny. – 1936. – T. 33. – S. 333–340.
10. Аркуша О. Міхал Бобжинський та українське питання в Галичині / О. Аркуша // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 35–36. – Львів, 2000. – С. 168–206.
11. Bobrzyński M. Z moich pamiętników / M. Bobrzyński ; wstęp i przypisy A. Galos. – Wrocław ; Kraków : Wyd. Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1957. – XXXII, 404 s.
12. Плекан Ю. Польсько-українські взаємини на початку XX століття у Галичині (за матеріалами архівних збірок Ягелонського університету) / Ю. Плекан // Питання історії України : збірник наук. статей кафедри історії України Чернівецького нац. ун-ту імені Юрія Федьковича. – Т. 9. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 50–52.
13. Łazuga W. Michał Bobrzyński. Myśl historyczna a działalność polityczna / W. Łazuga. – Warszawa : PWN, 1982.
14. Цит. за Сінкевич Є. Г. Краківська історична школа в польській історіографії / Є. Г. Сінкевич. – Миколаїв : ЧДУ ім. П. Могили, 2010. – 357 с.
15. Jaworski W. Listy z Sejmu r. 1910 / W. Jaworski. – Kraków : Wyd. C.K. UJ, 1911.
16. Уська У. Р. Українське питання в Галичині у політиці австрійського уряду в 1907–1914 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук / У. Р. Уська. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005.
17. Левицький К. Д-р Михайло Бобжинський в українській політиці / К. Левицький // Діло. – 1935. – Ч. 187. – 17 липня.
18. З-за куліс галицької адміністрації // Діло. – 1910. – 27 серпня.
19. Промова намісника / Ред. стаття // Діло. – 1910. – 21 січня.
20. Дві промови // Діло. – 1910. – 23 вересня.
21. Пани Бобжинський і Бінерт перемахнулися // Діло. – 1910. – 5 листопада.
22. Гончі п. Бобжинського // Діло. – 1910. – 13 листопада.

А. А. Кучеренко, Черноморський державний університет імені Петра Могили, г. Николаев, Україна

УКРАЇНСЬКИЙ ВОПРОС В ДЕЯТЕЛЬНОСТІ НАМЕСТНИКА ГАЛИЦИИ МИХАЛА БОБЖИНСКОГО НА СТРАНИЦАХ ГАЗЕТИ «ДЕЛО»

Рассмотрена деятельность наместника Галиции Михала Бобжинского (1908–1913), который задался целью сгладить сложные украинско-польские отношения. Отмечено, что в историографии сложился достаточно контрверсионный образ наместника. Его реформаторская политика встретила противодействие со стороны Костела и правых сил. Негативно относился к наместнику и орган народных демократов Галиции – украинская газета «Дело». На страницах издания было достаточно публикаций относительно М. Бобжинского.

Ключевые слова: *М. Бобжинский; наместник Галиции; украинско-польские отношения; «Дело».*

А. А. Kucherenko, Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

UKRAINIAN ISSUE IN THE ACTIVITY OF THE GOVERNOR OF GALICIA MICHAEL BOBRZYNSKI IN THE NEWSPAPER «DILO»

It was told about the actions of the governor (1908–1913) which aims were the improvement of the complicated Ukrainian – Polish relations. It was noted that the enough controversial image of the governor was created in the historiography.

His reformatory policy faced the resistance of the Roman Catholic church and the right – wing forces. The political body of the people’s democratic forces, the Ukrainian newspaper «Dilo», didn’t approve the governor’s actions. There were critical publications of M. Bobrzynski on the newspaper’s pages.

Keywords: *M. Bobrzynski; the governor of Galicia; Ukrainian – Polish relations; «Dilo».*

© Кучеренко А. А., 2015

Дата надходження статті до редколегії 12.07.2015

Рецензенти: *д-р іст. наук, професор Сінкевич Є. Г.;*
д-р іст. наук, професор Котляр Ю. В.